

УДК 338.439

Кардаш О. Л., к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики
(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Розкрито сутність економічної безпеки України. Досліджено теоретичні засади оцінювання економічної безпеки країни. Виявлено основні проблеми державного регулювання економічної безпеки України. Визначено основні загрози та пріоритети забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, національна безпека, державне регулювання, індикатори економічної безпеки, економічні загрози, економічні ризики.

Актуальність теми дослідження

Перед Україною постала проблема, яка полягає у протиріччі між необхідністю інтегрувати у світову економіку, з одного боку, та забезпечити захист свого внутрішнього ринку, національних інтересів та безпеки, з другого. Однак, підвищення ефективності діяльності України на ринку ЄС – стратегічний напрям забезпечення економічної безпеки України в умовах євроінтеграції і, водночас, індикатор, який дає змогу оцінювати результативність внутрішніх економічних реформ у нашій державі та її євроінтеграційного курсу.

Аналіз останніх досліджень

Формуванню системи економічної безпеки держави, визначенню індикаторів і загроз, розробці механізму державного регулювання економічної безпеки присвячені праці В. Андрійчука, З. Герасимчук, Я. Жаліла, В. Мунтіяна, Г. Пастернак-Таранушенка, В. Шлемка та ін. Процеси трансформації суспільства та економіки, інтеграції України в світові господарські зв'язки висвітлюються в дослідженнях українських науковців О. Білоруса, Я. Базилюка, М. Долішнього, В. Кузьменка, О. Малиновської, Ю. Пахомова, А. Філіпенка.

Незважаючи на значні наукові дослідження, присвячені аналізу проблематики забезпечення економічної безпеки держави, неналежна увага приділена державному регулюванню економічної безпеки країни в контексті європейської інтеграції.

Метою статті є дослідження індикаторів економічної безпеки,

аналіз методики їх оцінювання та виявлення загроз забезпечення економічної безпеки у системі національної безпеки країни.

Інтеграція України до ЄС має ряд важливих економічних переваг для країни, а саме: макроекономічна стабільність, збільшення продуктивності економіки, збільшення обсягів торгівлі між Україною та ЄС, забезпечення вільного руху факторів виробництва в межах ЄС, гарантований захист прав працівників та споживачів [8].

Ризики процесу інтеграції пов'язані насамперед з потребою в заходах щодо приведення у відповідність до норм ЄС не тільки на макроекономічному рівні, а й на рівні окремих підприємств, а також зміцнення ринкової економіки в Україні. У зв'язку з цим підвищується роль захисту своєї економічної системи як основного фактора забезпечення економічної безпеки.

Під економічною безпекою розуміється, з одного боку, здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення та держави, а з іншого – як здатність протистояти дестабілізуючим чинникам, що створюють загрозу розвитку держави. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання також входить до складових економічної безпеки [1, С. 59].

Економічна безпека є триєдиною системою, кожна складова якої є одночасно і суб'єктом і об'єктом процесу її забезпечення. Інститути держави, підприємства, громадяни шляхом складної взаємодії формують систему відносин, соціально-економічну й суспільно-політичну модель свого співіснування. Успішність чи неуспішність цієї моделі виявляється у здатності взаємодіяти з іншими факторами економічного життя як в окремому регіоні, так і у світі в цілому.

До основних принципів забезпечення економічної безпеки України можна віднести [3, С. 18]:

- верховенство закону при забезпеченні економічної безпеки;
- додержання балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави;
- взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо забезпечення економічної безпеки;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) заходів у вирішенні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою.

Об'єктами національної економічної безпеки є держава, суспільство, сім'ї, окремі громадяни, підприємства, установи, організації,

окремій території, а також основні елементи економічної безпеки.

Одночасно держава є не тільки об'єктом, але й основним суб'єктом національної економічної безпеки і здійснює свої функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Це не виключає участі громадян та їх об'єднань у підтримці економічної безпеки. Більше того, такі дії повинні всіляко заохочуватися державою.

Однак активна участь громадянина в забезпеченні економічної безпеки неможлива без усвідомлення ним важливості цієї державної справи і прояву активної життєвої позиції.

Економічній безпеці притаманний інтегральний характер, оскільки вона є результатом спільних зусиль усієї нації, що проявляється через дії всіх гілок влади на всіх рівнях (від всеукраїнського до місцевого), наявних у державі сил і засобів, об'єднань громадян і окремих осіб.

Системність та ієрархічність економічної безпеки зумовлюють необхідність досконалої методики розрахунку її рівня на основі інтегрального індексу. Для визначення динаміки інтегрального індексу економічної безпеки та її складових необхідна відповідна методологія, яка може забезпечити адекватну діагностику з можливістю порівняння з інтегральними пороговими (оптимальними) значеннями.

Вирішення цієї задачі є умовою необхідною, але не достатньою для розробки стратегії забезпечення бажаного рівня економічної безпеки держави в системі національної безпеки. Тому розробка наукових підходів щодо обґрунтування необхідних значень складових економічної безпеки та їх індикаторів, що забезпечують знаходження рівня економічної безпеки у сприятливій або заданій зоні, є актуальною.

Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Держстатом України започатковано методичні підходи до інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України та регіонів. У 2007 році було затверджено «Методику розрахунку рівня економічної безпеки України». Дана методика покликана визначити рівень економічної безпеки держави як ключової складової національної безпеки. Нею визначений визначає перелік найважливіших показників, що характеризують стану національної економічної безпеки на момент часу, їхні оптимальні, порогові та граничні рівні, а також методичні рекомендації щодо розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки».

Методика ґрунтується на визначенні функціональної залежності і має відповідне математико-логічне та методологічне забезпечення. До переваг даної методики належать задання вектору порогових значень, визначення вагових коефіцієнтів формалізованим математичним методом (методом головних компонент), що виключає

суб'єктивізм, обґрунтування методу обертання факторних осей.

Таблиця 1

Складові індексу рівня економічної безпеки України згідно з методикою Мінекономрозвитку 02.03.2007

Сфера економіки	Ваговий коефіцієнт
1. Макроекономічна (10 показників з пороговими значеннями)	0,1005
2. Виробнича (8 показників з пороговими значеннями)	0,0769
3. Фінансова (всього 40 показників з пороговими значеннями)	0,1127
3.1. Бюджетна (6 показників з пороговими значеннями)	0,2023
3.2. Грошово-кредитна (6 показників з пороговими значеннями)	0,1953
3.3. Валютна (3 показника з пороговими значеннями)	0,1558
3.4. Боргова (9 показників з пороговими значеннями)	0,1256
3.5. Страхова (6 показників з пороговими значеннями)	0,0628
3.6. Фондова (3 показника і порогових значення)	0,0953
3.7. Банківська (2 показника і порогових значення)	0,1629
4. Інвестиційна (5 показників з пороговими значеннями)	0,0939
5. Зовнішньоекономічна (7 показників з пороговими значеннями)	0,0901
6. Науково-технологічна (9 показників з пороговими значеннями)	0,1183
7. Соціальна (14 показників з пороговими значеннями)	0,0808
8. Демографічна (7 показників з пороговими значеннями)	0,0836
9. Енергетична (9 показників з пороговими значеннями)	0,1324
10. Продовольча (13 показників з пороговими значеннями)	0,1108
Всього: 117 показників	

Джерело: сформовано на основі [4]

Зручність розрахунку в цій методиці забезпечують визначені показники стану економічної безпеки, кожен з яких має свою граничну позицію. Відхилення фактичного значення від порогового свідчить про відхилення рівня економічної безпеки у відповідний бік. Методика не містить даних щодо найбільш оптимального рівня економічної безпеки держави, проте, враховуючи рекомендований діапазон можливих значень кожного показника, який рекомендовано розділити на п'ять інтервалів, можна стверджувати, що і сам рівень економічної безпеки рекомендується визначати за цими рівнями.

Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року затвердив «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». Ключовою особливістю нової методики стало коригування назви та кількості складових економічної безпеки держави, а також суттєва модернізація складу показників (їх кількість збільшилась з 117 до 126). Крім цього було відредаговано складові економічної безпеки держави та відповідних субіндексів. Також, нова редакція запровадила 78 нових одиничних показників замість 64.

Таблиця 2

Складові індексу рівня економічної безпеки України та їх вагомості згідно методичних рекомендацій Мінекономрозвитку 29.10.2013

Індикатор економічної безпеки держави	Ваговий коефіцієнт
1. Макроекономічна (11 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1224
2. Виробнича (16 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1218
3. Фінансова (всього 32 показника з коефіцієнтами вагомості)	0,1294
3.1. Бюджетна (4 показника з коефіцієнтами вагомості)	0,2023
3.2. Грошово-кредитна (6 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1753
3.3. Валютна (6 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1686
3.4. Боргова (5 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1746
3.5. Безпека небанківського фінансового ринку (4 показники з коефіцієнтами вагомості)	0,0628
3.6. Банківська (7 показників і коефіцієнтами вагомості)	0,1723
4. Інвестиційно-інноваційна (14 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1089
5. Зовнішньоекономічна (11 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1095
6. Соціальна (15 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1013
7. Демографічна (7 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,0913
8. Енергетична (10 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1148
9. Продовольча (10 показників з коефіцієнтами вагомості)	0,1007
Всього: 126 показників	

Джерело: сформовано на основі [5]

Варто зазначити, що основний недолік як методики (2007), так і методичних рекомендацій (2013) розрахунку економічної безпеки України полягає у трудомістких обчисленнях та обмеженості в публічному доступі до необхідної статистичної інформації.

Поряд із важливістю вибору індикаторів для оцінювання економічної безпеки важливе значення займає розрахунок критичних значень загроз, значення яких дозволять вжити заходів щодо запобігання небезпеки суспільства в цілому, та забезпечувати високий рівень і якість життя.

До найбільш небезпечних загроз економічній безпеці України слід віднести [2, С. 38]:

- відсутність надійної системи економічної безпеки України;
- неефективність державного регулювання та керованості соціально-економічними процесами;
- зростання "тіньової" економіки, посилення її криміналізації;
- свідомі чи несвідомі дії представників вищих органів державної влади та управління, спрямовані на шкоду державі та національним інтересам України;
- соціальна незахищеність значної частини населення, зростання бідності;
- непослідовність і безсистемність у здійсненні економічних реформ, відсутність власної моделі реформ та їх ідеологічного забезпечення;
- деформована структура виробництва, відсутність науково-обґрунтованої структурної перебудови економіки;
- неефективність податкової системи, масове ухилення від сплати податків;
- неефективність управління державним сектором економіки;
- високий рівень матеріало- та енергомісткості виробництва;
- корупція в управлінській сфері;
- недосконалість національного законодавства, пов'язаного з регулюванням економічних процесів;
- домінування видобувних і базових галузей з низьким ступенем переробки сировини;
- незадовільна орієнтація на виробництво продукції кінцевого споживання;
- застарілі технології у більшості галузей виробництва.

Головним у контексті економічної безпеки в разі інтеграції України до ЄС постає питання максимізації потенційних переваг участі в багатосторонній торгівельній системі та мінімізації можливих економічних загроз приєднання до неї.

Основними пріоритетами економічної безпеки України в умовах євроінтеграції є: коригування моделі інтеграції української економіки до ЄС через пріоритетний розвиток внутрішнього ринку, проведення

політики зменшення частки експорту у ВВП за збереження значної ролі зовнішньої торгівлі у процесі відтворення; застосування ефективною імпортою політики; підтримання високотехнологічного експорту через сприяння просуванню української продукції на зовнішній ринок; спрощення та прискорення процедури експортного контролю.

Висновки

Визначальне місце серед факторів безпеки належить державі в особі її інститутів влади. Сучасна українська економіка потребує неупереджених рішень держави з регулювання багатьох аспектів ринкової економіки і перш за все у сфері соціального, законодавчого захисту її суб'єктів. Від ефективності цього механізму значною мірою залежать і інші аспекти економічної безпеки: рівень та якість життя, рівень злочинності, економічний потенціал.

Мета державної системи забезпечення економічної безпеки полягає у підтриманні ефективного функціонування економіки, виявленні загроз та вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення та нейтралізації, захисті економічних інтересів особи, суспільства, сім'ї, держави, здійсненні соціально-спрямованої економічної політики.

Розробка ефективної стратегії економічної безпеки України може бути здійснена за допомогою багаторівневої системи прийняття рішень щодо інструментарію та інститутів управління економічними загрозами, тобто завдяки створенню механізму державного і ринкового регулювання рівня економічної безпеки. Безперечно, реалізація концепції безпеки потребує формування дієвої національної системи економічного і соціального регулювання економічної політики.

1. Варналій З. С., Буркальцева Д. Д., Наєнко О. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія / За заг. ред. проф. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2011. – 299 с.
2. Економічна безпека України в умовах гібридної агресії: аналіт. доп. / Я. Б. Базиліук, С. В. Давиденко, Д. Ю. Венцковський та ін. – К. : НІСД, 2017. – 84 с.
3. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К. : Київ. нац. торг.екон. унт, 2001. – 309 с.
4. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.
5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
6. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К. : КВШ, 1998. – 462 с.
7. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія / Г. А. Пастернак-Таранушенко. – К. : Київський ек-ний інститут менеджменту, 2010. – 320 с.
8. Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015-

2016 рр. та механізми їх мінімізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://niss.gov.ua/content/articles/files/Risk-2ef8d.pdf>. 9. Третьяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування // Економіка і держава. – 2010. – № 1. – С. 6–8.

Рецензент: д.е.н., професор Грицюк П. М. (НУВГП)

**Kardash O. L., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor
Department of Economic Cybernetics (National University of Water and
Environmental Engineering, Rivne)**

ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY

The essence of economic security of Ukraine is revealed. The theoretical bases of estimation of economic safety of the country are investigated. The main problems of state regulation of economic security of Ukraine are revealed. The main threats and priorities of ensuring economic security of Ukraine are determined.

Keywords: economic security, national security, state regulation, indicators of economic security, economic threats, economic risks.

**Кардаш О. Л., к.э.н., доцент кафедры экономической кибернетики
(Национальный университет водного хозяйства и
природопользования, г. Ровно)**

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Раскрыта сущность экономической безопасности Украины. Исследованы теоретические основы оценки экономической безопасности страны. Выявлены основные проблемы государственного регулирования экономической безопасности Украины. Определены основные угрозы и приоритеты обеспечения экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, национальная безопасность, государственное регулирование, индикаторы экономической безопасности, экономические угрозы, экономические риски.
